

УДК: 327:913

ПЕРСПЕКТИВИ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТА БЕЗПЕКОВИХ ЗМІН СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕГІОНУ

Турчин Ярина

Національний університет “Львівська політехніка”

(стаття надійшла до редколегії – 21.01.2016 р., прийнята до друку – 26.02.2016 р.)

© Турчин Я., 2016

Розглянуто ініціативу “Східне партнерство” і доведено, що проблема її реформування набувала значної актуальності в умовах агресивної зовнішньої політики Російської Федерації, суперечностей всередині Європейського Союзу та відсутності тут уніфікованої позиції щодо вирішення нагальних політичних і безпекових проблем європейського регіону. За допомогою структурно-функціонального, системного та порівняльного методів визначено вразливі елементи у конструкції СП з урахуванням поточних геополітичних загроз. Вироблено пропозиції для реформування східної політики ЄС.

Ключові слова: Східне партнерство, європейська політика сусідства, геополітичні зміни, безпека, Україна, реформи.

PROSPECTS FOR THE EASTERN PARTNERSHIP UNDER GEOPOLITICAL AND SECURITY CHANGES IN THE EASTERN EUROPEAN REGION

Yaryna Turchyn

The article dwells upon “Eastern Partnership” (EaP) initiative and proves that the issue of its reforming has been acquiring considerable relevance under conditions of the aggressive foreign policy of the Russian Federation, contradictions within the European Union, and lack of a unified position on the solution of pressing political and security problems in the European region. The causes serving as prerequisites for the EU Eastern policy reformation are determined and are the following: the European Union has failed to develop a common strategy for relations with Eastern European countries; while implementing the foreign policy with Eastern direction, the EU has been unable to defend the sovereignty and integrity of the EaP recipients; European partners have not yet managed to transform the EaP countries into stable democracies with real democratic institutions. With the structural-functional, systematic and comparative methods applied, vulnerable elements in the EaP structure, given the current geopolitical threats, are identified. Based on analytical works, key priorities of the Eastern Partnership reformation are clarified, namely: strengthening differentiation between associative and non-associative members of the initiative according to the level of implementation of European reforms; securing the EU membership for those countries which have made the greatest progress in implementing European standards and practices; broader application of the “more for more” approach for the EaP participant countries; increased mobility of citizens as a priority of the Eastern Partnership; strengthening the initiative security component, particularly in the energy security sphere. Proposals for the EU Eastern policy development in the security sphere are made. It is concluded that the Eastern Partnership transformation into a new integration security model can take place only after a significant deepening of the differentiated approach to the EaP recipients in the program implementation, as well as when EU member-states become interested in such project changes.

Key words: Eastern partnership, European Neighbourhood Policy, geopolitical changes, security, Ukraine, reforms.

Важливим інструментом політики розширення ЄС є ініціатива “Східне партнерство” (СП, СхП), започаткована у 2009 році в межах Європейської політики сусідства. Вона охопила шість країн – Азербайджан, Вірменію, Білорусь, Молдову, Грузію

та Україну, формально розділивши зовнішню політику ЄС у відносинах із південними та східними країнами-сусідами. Ініціатива реалізується як у двосторонньому, так і в багатосторонньому форматі з метою підтримки реформ у країнах-партнерах,

головно, шляхом укладання угод про асоціацію, створення зон вільної торгівлі та лібералізації візового режиму між ЄС та східними претендентами на вступ до Євросоюзу. Реалізація Східного партнерства ґрунтується на підході “більше за більше”, коли підтримка з боку ЄС є диференційованою та пропорційною до обсягів реформ у країнах-адресатах східної політики. Ініціатива СП є вкрай важливою і для ефективної реалізації зовнішньої політики України, позаяк є одним із механізмів повноцінної інтеграції української спільноти до Європейського Союзу, дієвим чинником проведення демократичних перетворень, а в умовах російсько-українського конфлікту – своєрідним гарантом безпеки.

Становлення та розвиток ініціативи Східного партнерства є темою досліджень тих науковців, які всебічно вивчають європейський інтеграційний процес у політико-безпековому та економічному вимірах. Тут слід виокремити праці В. Манжолі, В. Копійки, Т. Шинкаренка, О. Шаповалової, О. Полтарацького, І. Максименка, Г. Перепелиці, Д. Гайдай, В. Маліка, Т. Сидорук, А. Гончарука, Н. Романюк, І. Нагорняка та інших. Особливої актуальності проблема реформування ініціативи Східного партнерства набуває в умовах активізації експансіоністської зовнішньої політики Російської Федерації, суперечностей всередині Європейського Союзу та відсутності тут уніфікованої позиції щодо вирішення нагальних політичних і безпекових проблем європейського регіону. Тому метою статті є розгляд ініціативи Східного партнерства як складової Європейської політики сусідства та інструменту гарантування регіональної безпеки, визначення вразливих елементів у конструкції цієї програми з огляду на поточні геополітичні загрози, а також вироблення пропозицій для реформування СП з урахуванням чинника російсько-українського конфлікту.

Сьогодні в політичному середовищі тривають активні дискусії щодо результативності й актуальності зовнішньополітичної співпраці ЄС у форматі Східного партнерства з країнами східноєвропейського регіону. Значною мірою це пояснюється відсутністю уніфікованого розуміння змісту та призначення ініціативи, а відтак – ефективності її впровадження. Загалом виокремлюються два підходи у визначенні функціональності Східного партнерства для зовнішньої політики ЄС і системи міжнародних відносин загалом. В одному випадку ця ініціатива трактується як цілком автономний від східної політики ЄС напрям діяльності, що є самодостатнім механізмом повноцінної інтеграції до Євросоюзу, а в іншому – як складова Європейської політики сусідства (ENP/СПС). Західні політики здебільшого дотримуються останнього підходу, наприклад, канцлер

Німеччини А. Меркель під час останнього саміту Східного партнерства в Ризі закликала “не будувати надій, які не можуть збутися”, акцентуючи тим самим увагу на тому, що СП не гарантує членства в Європейському Союзі [15]. Також і в підсумковій Декларації заходу чітко зафіксовано, що Східне партнерство є частиною Європейської політики сусідства, тобто не передбачає автоматичної перспективи членства в ЄС [13].

Незважаючи на різне трактування кінцевих можливостей ініціативи, цілком очевидним є факт, що і ЄСП, і СП розроблено та схвалено у відповідь на активне розширення ЄС упродовж 2004–2007 рр. [12]. Аналітики виокремлюють щонайменше дві причини створення ініціативи Східного партнерства. Насамперед, у такий спосіб Європейський Союз намагався забезпечити стабільність навколо своїх кордонів, а також посилити свій вплив на ті пострадянські країни, які прагнули відійти від авторитаризму та наблизитися до європейських демократичних стандартів [12]. Тут варто зауважити, що актуальність східноєвропейської ініціативи завжди визначалася міжнародними геополітичними реаліями, а також динамічністю процесу демократизації пострадянських країн цього регіону. Значною мірою східна політика ЄС активізувалася після невдалих реформ із демократизації у колишніх державах соцтабору. Йдеться про системну політичну кризу в Україні в постпомаранчевий період за часів президентства В. Ющенка, військовий конфлікт у Грузії, переслідування опозиційних політиків у Білорусі тощо. Тогочасні політичні реалії свідчили, що ЄС поступився своєю східною політикою на користь зовнішньополітичних інтересів Російської Федерації, яка різними способами намагалася відновити і посилити свій вплив на країни Східної Європи. В умовах, коли Європейський Союз почав втрачати контроль над східним виміром своєї зовнішньої політики, внесена Польщею та Швецією ініціатива щодо створення Східного партнерства в 2008 році здобула необхідну підтримку серед європейських еліт, позаяк сприймалася як дієвий спосіб корекції ситуації [11].

Пріоритети східної ініціативи Європейського Союзу змінювалися під тиском геополітичних викликів у європейському регіоні. Так, на думку В. Копійки та В. Манжолі, якщо на початку свого функціонування Східне партнерство мало своєю метою поглиблення відносин із сусідами ЄС на Сході та збалансування Союзу для Середземномор'я, то згодом йому було відведено стратегічну роль, зважаючи на активізацією діяльності Росії з відновлення свого впливу на пострадянському просторі.

Намагаючись утримати східних сусідів в орбіті своїх інтересів, Євросоюз почав розглядати Східне партнерство як можливість зміцнення державності й територіальної цілісності запрошених до участі в ньому країн на засадах європейської солідарності [10, с. 30]. Тому цілком логічно, що доцільність видозміни завдань і пріоритетів СП вкотре почали активно обговорювати після анексії Криму та російсько-українського конфлікту, підтримки Росією збройних і терористичних угруповань на сході України, створення тут зони “замороженого конфлікту”, що є прямою загрозою безпеці східних країн-членів ЄС.

Упродовж останніх років в європейському середовищі все частіше відзначають потребу реформувати не лише ініціативу “Східне партнерство”, а й політику ЄС щодо країн Східної Європи загалом. Стало очевидним, що реалізація Євросоюзом установленої моделі східноєвропейської політики не дала бажаного результату, бо містила низку суттєвих недоліків. Зокрема, не врахувала такі деструктивні чинники у своїй реалізації як політична, економічна та ідеологічна відмінність країн-партнерів, відсутність у них традицій регіональної співпраці, диференційований рівень їхньої залежності від Росії, а також наявність вакууму безпеки, в якому опинилися держави-адресати СП [8, с. 80]. Як наслідок, у червні 2016 року в Раді ЄС буде репрезентовано “Зелену карту переглянутої політики сусідства”, а дещо згодом – оприлюднено підсумковий документ про реформу ЄПС, який зафіксує нові пріоритети та завдання східної політики Євросоюзу. Для того, щоб вибудувати результативну систему східного напрямку зовнішньої політики ЄС, варто виокремити і зрозуміти причини невідповідності Східного партнерства запитам нових геополітичних і безпекових реалій.

На думку аналітика фінського інституту міжнародної політики К. Райк, офіційний Брюссель нині більше цікавиться захистом внутрішніх європейських інтересів, аніж веденням зовнішньої політики, заснованої на певній системі цінностей. Позаяк питання розширення ЄС поки що не розглядають, то це суттєво видозмінює формат відносин між Євросоюзом та його східними партнерами. Фінська дослідниця аргументовано виокремлює три основні напрями, за якими існують обмеження для подальшого розвитку Східного партнерства. По-перше, Європейському Союзу так і не вдалося виробити спільну стратегію відносин із східноєвропейськими країнами. Зокрема, це стосується виконання зобов'язання ЄС із запровадження поглиблених і всеосяжних зон вільної торгівлі для тих країн-сусідів, які прагнуть інтегруватися до спільного ринку Єврозони. Подолати це обмеження можна через надання

зацікавленим східним партнерам чіткої перспективи членства в ЄС. Натомість, європейські політики постійно підмінюють реальну інтеграцію “новими перспективами” чи ймовірністю “подальшого прогресу” у відносинах, а також Угодами про асоціацію у взаєминах, які також є синонімами попередніх заяв і не гарантують країнам-адресатам ініціативи перспективи членства в європейській спільноті [14]. Такої самої позиції дотримується і міністр закордонних справ Польщі В. Вашиковський, який також відзначив, що програма Східного партнерства є мало-ефективною, позаяк ніколи не була реальним шансом на вступ до Євросоюзу, а лише відводила східним адресатам роль бутафорної зони між Росією та ЄС, тобто “... створювала для цих країн ілюзію, але не давала перспективи членства в Євросоюзі” [4].

Варто зазначити, що вже від заснування ініціативи Східного партнерства спостерігалася невизначеність можливостей такого формату міжнародної співпраці для східних пострадянських країн. Доказом цього став і останній саміт Східного партнерства у Ризі (травень, 2015 р.), який так і не зафіксував перспективи членства для країн Східного партнерства чи конкретних змін у політиці самої ініціативи. Оцінюючи результати саміту, голова Європейської ради Д. Туск констатував, що поки що відсутні можливості для надання перспективи вступу країн СП до Європейського Союзу, але наголосив на реалістичності запровадження безвізового режиму з ЄС для України та Грузії вже з 2016 року [2]. Власне лібералізація візового режиму між окремими країнами-членами СП та ЄС може не тільки пом'якшити наслідки невизначеності участі в Східному партнерстві, а й стати ефективним стимулом для активних реформ та формування у населення країн-адресатів проекту лояльнішого ставлення до Європейського Союзу. Натомість нинішня ситуація сприяє розчаруванню з-поміж східноєвропейських країн у можливостях повноцінної інтеграції до ЄС. Наприклад, за даними інституту світової політики, лише кожен п'ятий українець переконаний, що Україна як одна з країн Східного партнерства отримає статус кандидата в члени ЄС уже в найближчій перспективі. Майже третина вважає, що жодна з країн СхП не може розраховувати на позитивну відповідь від Брюсселя, а 80 % українських респондентів висловлюють думку про те, що у найближчі 5 років Східному партнерству не вдасться досягти прогресу в сфері своєї діяльності, що актуалізує потребу його реформування [3].

Друге обмеження розвитку Східного партнерства пов'язане з тим, що Європейський Союз, реалізуючи східний напрям зовнішньої політики,

виявився нездатним захистити суверенітет і територіальну цілісність країн-партнерів. Стратегічного значення тут набувають відносини між ЄС та Росією. Перспективи Східного партнерства завжди розглядали європейці крізь призму співпраці з РФ, де домінують проблеми енергетичної залежності та енергетичної безпеки ЄС. Відтак, з-поміж ефективності політики Східного партнерства та енергетичної безпеки Євросоюзу Брюссель завжди віддає перевагу останній [12]. Українським небезпечним є те, що “російський фактор” робить східну політику ЄС нечіткою, а відповідно безперспективною, позбавленою достатніх стимулів для проведення радикальних реформ із демократизації в країнах-членах СП.

Ситуація ускладнюється й невизначеністю самих країн Європейського Союзу щодо його розширення на схід та різним баченням політики щодо Росії. Унаслідок цього й досі не вироблено дієвих механізмів запобігання діям Російської Федерації, яка порушує норми міжнародного права у сфері зовнішньої політики та, на відміну від європейців, проявила здатність використовувати військову силу для реалізації власних інтересів у східноєвропейському регіоні. Економічні санкції не дають бажаного і швидкого результату, але альтернативних механізмів протидії військовій агресії та гібридним формам тиску з боку Росії задля просування своїх інтересів наразі не знайдено [14]. Відтак, можемо стверджувати, що Східне партнерство загострює відносини між Брюсселем і Росією, яка розглядає країни Східної Європи як зону свого впливу, а політику ЄС у цьому регіоні як загрозу національній безпеці. Аналогічну думку висловлює й відомий експерт Ради із зовнішньої політики Німеччини О. Рар, стверджуючи, що Москва трактує ініціативу Східного партнерства як один із способів розширення НАТО на Схід [16]. Такі обставини актуалізують підхід, що Східне партнерство можна використати як ефективний засіб протидії російським інтересам, спрямованим на поступове відновлення свого впливу в східноєвропейському регіоні.

Третє обмеження ініціативи зумовлене тим, що Європейському Союзу поки що не вдалося трансформувати сусідні країни на стабільні демократії з реальними, а не бутафорними демократичними інститутами. Хоча перспектива членства в ЄС чи НАТО є дієвим інструментом для радикальної демократизації суспільства, проте ним повною мірою змогли скористатися лише країни Балтії в середині 1990-х в умовах порівняно слабкого на той час геополітичного впливу РФ. У нинішній міжнародній системі спостерігається протилежна ситуація, а саме – посилення тиску Росії не лише на країни Східної

Європи, а й на Європейський Союз [14]. Це значною мірою гальмує інтенсивність демократичного транзиту в країнах-адресатах Східного партнерства. З іншого боку, хоча процес демократичного переходу тут не є завершеним, але варто констатувати факт сприйняття населенням східноєвропейських країн демократичних цінностей. У цьому контексті аналітики слушно зауважують, що власне ідеологічний (ціннісний) прорив, спровокований революційними подіями в Україні, є сьогодні основним досягненням Східного партнерства. Також це помітно на прикладі країн ЄврАзЕС, жодна з котрих не ввела односторонніх санкцій та заборону імпорту окремих товарів з ЄС за російським прикладом. Тому доцільність існування СП слід обґрунтовувати не тільки з позиції стимулювання демократичних перетворень у пострадянських країнах регіону, але й створення противаги діям Росії з розширення ЄврАзЕС та внутрішньополітичній схильності цих країн до корупції та авторитаризму [11]. Така ініціатива є своєрідним інструментом формування ідеологічних настроїв населення східноєвропейських країн та системи протидії російському авторитаризму, зорієнтованому на згортання демократичних перетворень у країнах пострадянського простору.

Неоднозначність перспективи СП зумовлюються і тим фактом, що РФ активно впроваджує заходи, спрямовані на подальше поглиблення суперечностей всередині ЄС, вдало застосовуючи систему економічних преференцій чи підтримки політичних сил проросійського спрямування, наприклад, у Греції, Франції, Італії, Іспанії, країнах Прибалтики тощо. Розбіжності яскраво проявляються й на фоні російсько-українського конфлікту. Зокрема, між європейськими партнерами немає консенсусу з питань запровадження поліцейської місії ЄС з підтримки миру і безпеки в Україні, постачання зброї для потреб Збройних сил України чи способів протидії нинішній політиці Російської Федерації. Так, до потенційних держав-союзниць Росії можна зарахувати Грецію, Кіпр, Угорщину, Австрію, Італію, Іспанію та Словаччину, які активно виступають проти санкцій щодо РФ [19].

Отже, траєкторія руху східноєвропейської ініціативи значною мірою залежить від позиції кожного члена ЄС з ключових питань зовнішньої політики. Позаяк вони демонструють розбіжності щодо формату та цілей реалізації східноєвропейської політики, то справедливо вважати Східне партнерство достатньо неоднозначною ініціативою Європейського Союзу. Держави-представники “старої Європи”, на противагу країнам її центральної та східної частини, а також Швеції, намагалися стримувати розвиток

цього інтеграційного проекту, а їхня позиція щодо посилення інтеграції з країнами-адресатами СП завжди була вкрай обережною [12]. З огляду на це, східноєвропейська ініціатива й донині залишається недооціненою з боку ЄС і має низький рівень підтримки європейськими лідерами, а відтак – недостатні обсяги фінансування. До прикладу, у 2009 році на фінансування Східного партнерства було виділено 600 млн євро, тоді як лише Туреччина отримала рівнозначну суму допомоги [12]. Наразі пріоритетом зовнішньої політики ЄС є Південний вимір (“Союз для Середземного моря”), який отримує 2/3 фінансової допомоги Євросоюзу в зіставленні із фінансуванням Східного виміру. Однак актуальним є питання є не тільки браку коштів для розвитку СхП, а й відсутності механізмів контролю за їхнім використанням, що також не сприяє збільшенню обсягів фінансування східноєвропейських ініціатив зовнішньої політики ЄС.

З іншого боку, країни-члени Східного партнерства також демонструють суперечливість у підходах до вирішення актуальних питань порядку денного міжнародних відносин та різні темпи внутрішніх перетворень, зорієнтованих на демократизацію політичної системи. Хоча країн-учасників СП об’єднує спільне радянське минуле, та в умовах сьогодення їхні позиції з багатьох питань відрізняються, подібно як і показники економічного чи політичного розвитку. Ці країни є слабко інтегрованими між собою, і кожна з них має індивідуальні пріоритети та очікування від співпраці з Європейським Союзом. На противагу країнам Центрально-Східної Європи, країни-адресати СП не об’єднані загальною метою, а саме набуттям повноправного членства в Євросоюзі. Фактично жодна країна Східного партнерства цілком не відповідає загальноприйнятим критеріям стабільності та демократичності. Зокрема, Білорусь належить до так званих неоавторитарних держав, головню через переслідування опозиційних сил, Україна ідентифікується з політичною нестабільністю та корупцією, а для вирішення регіональних конфліктів на територіях України, Молдови та Грузії й досі не вироблено загальної концепції, спрямованої на вирішення проблем [4].

Індикатором розбіжностей став і саміт Східного партнерства в Ризі, коли Вірменія, Білорусь та Азербайджан відмовилися підписувати текст спільної декларації про засудження анексії Криму Російською Федерацією. Така різноманітність позицій всередині Східного партнерства заперечує можливість застосування уніфікованої політики ЄС до країн східноєвропейського регіону. Окремі країни СхП взагалі не пов’язують державні перспективи із членством у ЄС.

Більше того, подальша уніфікація підходів із здійснення східної політики як до тих країн, які демонструють демократичні реформи (Молдова, Україна, Грузія), так і тих, котрі не поділяють європейських цінностей (Білорусь, Вірменія та Азербайджан) у межах цього проекту може привести до його цілковитої безперспективності. Попри те ефективність політики Східного партнерства значною мірою залежить від демонстрації країнами-адресатами своєї готовності до проведення подальших системних реформ. Якщо реформи в країнах, залучених до СП, і надалі демонструватимуть незадовільні темпи, то це стане істотною загрозою для ЄС в умовах агресії Росії та наявності активних конфліктів неподалік від його кордонів. Отож програма Східного партнерства повинна більш диференційовано підходити до країн-адресатів, які демонструють різні зовнішньополітичні вподобання.

Досить сумнівною є перспектива поєднання країн СП у єдиний безпековий формат, якщо не застосовувати диференційованого підходу. З одного боку, Україна, Молдова та Грузія до певної міри тяжіють до європейської інтеграції, з іншого боку, Вірменія та Білорусь, як правильно визначила Л. Чекаленко, в безпековому розумінні є васалами Росії, і навіть не розглядають можливості перегляду своїх національних безпекових концепцій у контексті євроінтеграції. Щодо Вірменії та Білорусі, то дослідниця пояснює це низкою причин, як-от: обидві держави перебувають під ядерною парасолькою РФ; на території обох країн розташовані значні контингенти збройних сил Росії; згадані держави є активними учасниками проросійських інтеграційних утворень (ЄврАзЕС, Митного союзу, ОДКБ та інших). Тому, як зауважує Л. Чекаленко, говорити про спільний безпековий проєвропейський простір за програмою Східного партнерства недоречно [20]. Відповідно можемо зробити висновок про те, що трансформація Східного партнерства в нову інтеграційну безпекову модель може відбутися лише після суттєвого поглиблення диференційованого підходу до країн-адресатів СП у реалізації програми, а також зацікавленості держав-членів ЄС такими проектними змінами. Якщо з позиції економічного прогресу та демократичних перетворень країни-члени Східного партнерства не досягли бажаних успіхів, то з позиції політичних пріоритетів відбулися певні позитивні зміни. З іншого боку, імперська політика Росії, метою котрої є відновлення сфери впливу на міжнародній арені різними засобами, зокрема й військовими, змушують лідерів східноєвропейських країн розглядати можливість активізації західного європейського курсу зовнішньої політики.

У геополітичних реаліях повноцінна інтеграція з країнами ЄС сприймається адресатами Східного партнерства як гарант державної безпеки, можливість зберегти державний суверенітет і територіальну цілісність держав. Натомість подальша дестабілізація в країнах-сусідах ЄС призведе до геополітичної турбулентності на східних кордонах євразії.

Як вже було зазначено, однією з країн-лідерів ініціативи є Україна. Чимало західних політиків підкреслюють очевидність взаємозв'язку між ідеологічним проривом у регіоні СП та Революцією гідності в Україні, вважаючи це вагомим результатом східноєвропейської політики Європейського Союзу [11]. Наближення України до ЄС посилює можливість для європейських партнерів впливати на політику пострадянських держав і сприятиме стабілізації та нарощенню співпраці в цьому регіоні. Хоча Східне партнерство сприймають українці як інструмент політичного зближення з ЄС, але у внутрішньому експертному середовищі ведеться широка дискусія щодо цілей, формату і перспектив розвитку ініціативи. Зокрема, висловлюється думка про підміну повноцінної європейської інтеграції східним партнерством, виникають застереження щодо неоднорідності зовнішньополітичних пріоритетів країн-безпосередніх учасників цієї програми та невизначеності її кінцевої мети [3].

Українські аналітики разом зі своїми грузинськими та молдовськими колегами, а також представниками Вишеградського блоку є одностайними з виокремлення підстав, які зумовлюють реформування політики Східного партнерства. Зокрема, виділяють неефективність, відсутність перспективи членства в ЄС, ігнорування національних особливостей, брак зацікавленості з боку країн Євросоюзу в посиленні інтеграції, слабкість безпекового компоненту та недостатню фінансову підтримку східної політики сусідства. Показово, що грузинські та молдовські респонденти назвали також і вилучення Росії із програми Східного партнерства [3]. У середовищі політичних аналітиків пропонуються конкретні механізми реформування ініціативи, спрямовані на модернізацію її змісту та підвищення ефективності. Насамперед, йдеться про посилення безпекового компоненту Східного партнерства. Відзначають, що в умовах російської агресії ЄС повинен виробити політику відносин із східними партнерами з урахуванням новітніх загроз і реальних шляхів їх запобігання. Не менш важливою складовою зміни формату ініціативи є забезпечення її мобільності, що передбачає посилення уваги з боку ЄС до тих країн, які прагнуть до повноцінного членства в Євроспільноті. Ці завдання пропонують виконати через

запровадження безвізового режиму та надання країнам-адресатам СП чітких перспектив членства в Європейському Союзі для посилення підтримки демократичних реформ. Перегляду потребує й економічний напрям співпраці [3]. Подібно й за результатами аналітичного дослідження, проведеного Інститутом світової політики, виокремлюють п'ять найважливіших пріоритетів реформування Східного партнерства, а саме: посилення диференціації між асоційованими та неасоційованими членами ініціативи, відповідно до рівня імплементації європейських реформ; закріплення перспективи членства в ЄС для тих країн, які досягли найбільших успіхів у впровадженні європейських стандартів та практик; ширше застосування підходу "більше за більше" для країн-учасників СхП; збільшення мобільності громадян як пріоритету діяльності Східного партнерства; посилення безпекового компоненту ініціативи, зокрема у сфері енергетичної безпеки.

Беручи до уваги особливості зовнішньополітичного середовища регіону Східної Європи, на нашу думку, доцільно зацентрувати увагу на проблемі безпеки Євросоюзу та можливостей Східного партнерства в її посиленні. Відомий політик, фахівець з питань закордонних справ і зовнішньої політики ЄС, Хав'єр Солана справедливо зазначив, що: "... сьогодні замість того, щоб бути оточеним кільцем сусідів, ЄС оточений кільцем вогню, що тягнеться від Сахелю до Африканського Рогу, через Близький Схід, Кавказ і до нового фронту в Східній Європі" [11]. Зважаючи на сучасну політичну ситуацію, реформування основних напрямів СхП має відбуватися із урахуванням російського фактору, чітким розумінням усіх можливих загроз, пов'язаних із Росією та вироблення відповідних механізмів протидії їм. Не менш важливим є усвідомлення того факту, що ініціатива Східного партнерства вже набула геополітичного забарвлення, викликаного несумісністю інтересів ЄС, СхП і Росії із важливих питань, головно безпекових. Відтак основні зусилля інституцій і провідних країн-членів ЄС у сфері зовнішньої політики повинні скеровуватися на протидію тим викликам і загрозам, які є похідними від деструктивної діяльності Росії на європейському напрямі й російської агресії щодо України. Для врегулювання вищезгаданих проблем європейськими партнерами вже визначено головні завдання на коротко- та середньострокову перспективу з подолання деконсолідації Євросоюзу, прискорення формування власної політики безпеки й оборони, перегляд і коригування відносин з країнами-учасницями ініціативи ЄС "Східне партнерство", реалізації єдиного енергетичного ринку ЄС, впровадження заходів

із запобігання і протидії тероризму, посилення інформаційної політики під час формування безпекового сектору з огляду на потужність російського пропаганди в європейському регіоні [19].

Загалом питання посилення Спільної політики та оборони розглядалось під час Форуму безпеки Євросоюзу (20 січня), засідань Європарламенту (11 березня) та Європейської Ради (19–20 березня). Очевидно, що основними чинниками, які спонукають Брюссель визначити нові пріоритети Східного партнерства, є агресивна зовнішня політика Росії, зокрема й щодо України як реального претендента на вступ до ЄС. На всіх рівнях наголошувалось на доцільності створення нової оборонної стратегії Європейського Союзу, до реалізації котрої повинні активно долучитися східні країни ЄС, де особливе місце має посісти Україна. Відтак, пріоритетним напрямом посилення політики ЄС у східноєвропейському регіоні має стати активізація участі західних партнерів у розв'язанні конфлікту на території України та процесі постконфліктного відновлення. Поки що офіційний Брюссель доволі скептично сприймає ідею проведення миротворчої операції або започаткування цивільної місії в межах СПБО ЄС в Україні. Така ситуація зумовлена низкою причин, головно, відсутністю резолюції ради Безпеки ООН з цього питання, позицією Греції, яка не дасть змоги досягти консенсусу всіх держав-членів ЄС із доцільності проведення такої операції, а також побоюванням неправильної інтерпретації цього рішення Росією, що може призвести до прямої військової конфронтації між ЄС та РФ [19].

Дещо інший підхід до реформування Східного партнерства, враховуючи російсько-український конфлікт, ініціювали керівники зовнішньополітичних відомств “Веймарського трикутника” ще у квітні 2014 року. Увагу тут зацентровано на розширенні співпраці в межах європейської політики сусідства в галузі безпеки й оборони. Зміни у програмі співробітництва ЄС з країнами Східного партнерства пов'язується, насамперед, з поглибленням військово-політичної співпраці з Україною, що передбачає участь українського війська у створюваних за підтримки Євросоюзу “європейських бойових груп” [18]. Уже реалізованим прикладом такого підходу є створення в 2014 р. литовсько-польсько-української бригади, метою котрої є зміцнення військової співпраці між державами задля опанування передових оперативних стандартів підготовки військ та досягнення оперативної взаємосумісності. До перегляду європейської політики сусідства в березні 2015 році закликала й Австрія, підкресливши в такий спосіб сумнівність ефективності Східного партнерства Євросоюзу. Під

час Ризького саміту Східного партнерства міністр закордонних справ Австрії С. Курц відзначив нестабільність на сході і півдні ЄС і зазначив, що метою оновленої європейської політики сусідства має стати створення світу стабільності, а “не нових розділових ліній у Європі” [1]. Саме ця проблема потребує подальшого наукового вивчення, результатом котрого мають стати обґрунтовані висновки щодо пріоритетів та інструментів оновлення східної політики Європейського Союзу в безпековому секторі.

Отож ініціатива Східного партнерства повинна переорієнтовуватися на безпекові питання, що, насамперед, пояснюється посиленням російського впливу на східноєвропейський регіон, який впродовж багатьох років залишався без належної оцінки з боку країн-членів ЄС. Повноцінне застосування Східного партнерства як складової європейського інтеграційного процесу можливе за умови спільної позиції країн-членів ЄС у виробленні пріоритетів цієї ініціативи, зменшення російського фактору в її реалізації, а також внутрішніх демократично зорієнтованих реформ країн-адресатів СП. Ефективність такої співпраці залежатиме щонайменше від трьох показників, а саме: реформування СП та наповнення його новим реальним змістом, політичною волею всіх сторін до розвитку співпраці та спільною відповідальністю за її результати.

1. Австрія закликає кардинально переглянути європейську політику сусідства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/avstriya-zaklikaye-kardinalno-pereglyanuti-yevropeysku-politiku-susidstva-166319_.html 2. Андрухович Т. Саміт Східного партнерства: надія чи розчарування для України? [Електронний ресурс] / Тарас Андрухович. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/132/Artykul/207767> 3. Гайдай Д. Яке майбутнє у Східного партнерства? [Електронний ресурс] / Дарія Гайдай. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/1506.html> 4. Глава МЗС Польщі про Східне партнерство: не за це виїшов Майдан [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2016/01/30/171144-glava-mzs-polshchi-shidne-partnerstvo-ne-vuyshov-maydan> 5. Достал В. Тренди Східного партнерства [Електронний ресурс] / Віт Достал, Нікола Карасова, Вацлав Лідл. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/1502.html> 6. Льницька У. “Східне партнерство” як вимір європейської політики сусідства та діалоговий рівень співробітництва України з ЄС / Уляна Льницька // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2014. – Вип. 26. – С. 113–120. 7. Копійка В. В. Україна та Європейський Союз / В. В. Копійка, В. А. Манжоло, Н. М. Весела. – К. : Знання, 2012. – 78 с. 8. Максименко І. Український чинник зовнішньої політики європейського Союзу відносно держав Східного партнерства: виклики 2014 року / І. Максименко // Вісник

- ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. – 2014. – Т. 19. – Вип. 2 (21). С. 78–87. 9. Малік В. Політика Східного партнерства ЄС в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / В. Малік. – Режим доступу: file:///D:/BACKUP/Downloads/Npchdupol_2010_149_137_29.pdf 10. Манжоло В. А. Європейська безпека та Україна / В. А. Манжоло, О. Л. Хилько. – К. : Знання, 2010. – 85 с. 11. Нагорняк І. Ревізія Східного партнерства: Україну та Азербайджан варто нарешті розділити [Електронний ресурс] / Іван Нагорняк. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/05/18/7033849/> 12. Парно Л. “Східне партнерство” та Україна: які перспективи? [Електронний ресурс] / Л. Парно. – Режим доступу: <http://novoukraina.org/news/urn:news:1D41D7A> 13. Підсумкова декларація Ризького саміту Східного партнерства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/05/22/7034050/> 14. Райк К. Україна та Європа: ближче до ЄС, але далі від членства? [Електронний ресурс] / Крістіні Райк. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/5/7034480/> 15. Ризький Бальзам для України або тріщини “Східного партнерства” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://obozrevatel.com/politics/04791-rizhskij-balzam-dlya-ukrainyi-ili-treschinyi-vostochnogo-partnerstva.htm>; 16. Романюк Н. “Східне партнерство” як інструмент посилення інтеграційних процесів у Європі [Електронний ресурс] / Наталія Романюк. – Режим доступу: [file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21%20\(1\).pdf](file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21%20(1).pdf) 17. Сидорук Т. Політика сусідства Європейського Союзу у Східній Європі: модель інтеграції без членства: монографія / Тетяна Сидорук. – Львів: ПАІС, 2012. – 444 с. 18. Східне партнерство може поширитися на галузі безпеки й оборони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/politika/svit/23981-shidne-partnerstvo-mozhe-poshiritsya-na-galuzi-be> 19. Тенденції розвитку внутрішньої і зовнішньої політики ЄС: виклики, ризики та небезпека для України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bintel.com.ua/uk/article/ForeignPolicyEU/> 20. Чекаленко Л. Чи є програма Східного партнерства новою моделлю безпеки? [Електронний ресурс] / Людмила Чекаленко. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/4723/>
1. Avstriia zaklykaie kardynalno perehlianyty yevropeisku polityku susidstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://dt.ua/POLITICS/avstriya-zaklikaye-kardynalno-perehlyanuty-evropeysku-politiku-susidstva-166319_.html 2. Andrukhovych T. Samit Skhidnoho partnerstva: nadiia chy rozcharuvannia dlia Ukrainy? [Elektronnyi resurs] / Taras Andrukhovych. – Rezhym dostupu: <http://www.polradio.pl/5/132/Artykul/207767> 3. Haidai D. Yake maibutnie u Skhidnoho partnerstva? [Elektronnyi resurs] / Dariia Haidai. – Rezhym dostupu: <http://iwp.org.ua/ukr/public/1506.html> 4. Hlava MZS Polshchi pro Skhidne partnerstvo: ne za tse vyishov Maidan [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://expres.ua/news/2016/01/30/171144-glava-mzs-polshchi-shidne-partnerstvo-ne-vyishov-maydan> 5. Dostal V. Trendy Skhidnoho partnerstva [Elektronnyi resurs] / Vit Dostal, Nikola Karasova, Vatslav Lidl. – Rezhym dostupu: <http://iwp.org.ua/ukr/public/1502.html> 6. Ilnytska U. “Skhidne partnerstvo” yak vymir yevropeiskoi polityky susidstva ta dialohovyi riven spivrobitnytstva Ukrainy z YeS / Uliana Ilnytska // Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. – 2014. – Vyp. 26. – S. 113–120. 7. Kopiika V. V. Ukraina ta Yevropeyskiy Soiuz / V. V. Kopiika, V. A. Manzhola, N. M. Vesela. – K. : Znannia, 2012. – 78 s. 8. Maksymenko I. Ukrainskyi chynnyk zovnishnoi polityky yevropeiskoho Soiuzu vidnostno derzhav Skhidnoho partnerstva: vyklyky 2014 roku / I. Maksymenko // Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Sotsiologhiia i politychni nauky. – 2014. – Т. 19. – Vyp. 2 (21). С. 78–87. 9. Malik V. Polityka Skhidnoho partnerstva YeS v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Elektronnyi resurs] / V. Malik. – Rezhym dostupu: file:///D:/BACKUP/Downloads/Npchdupol_2010_149_137_29.pdf 10. Manzhola V.A. Yevropeiska bezpeka ta Ukraina / V. A. Manzhola, O. L. Khylyko. – K. : Znannia, 2010. – 85 s. 11. Nahorniak I. Reviziia Skhidnoho partnerstva: Ukrainu ta Azerbaidzhan varto nareshiti rozdiluty [Elektronnyi resurs] / Ivan Nahorniak. – Rezhym dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/05/18/7033849/> 12. Parno L. “Skhidne partnerstvo” ta Ukraina: yakii perspektyvy? [Elektronnyi resurs] / L. Parno. – Rezhym dostupu: <http://novoukraina.org/news/urn:news:1D41D7A> 13. Pidsumkova deklaratsiia Ryzkoho samitu Skhidnoho partnerstva [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/05/22/7034050/> 14. Raik K. Ukraina ta Yevropa: blyzhche do YeS, ale dali vid chlenstva? [Elektronnyi resurs] / Kristini Raik. – Rezhym dostupu: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/06/5/7034480/> 15. Ryzkyi Balzam dlia Ukrainy abo trishchyny “Skhidnoho partnerstva” [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://obozrevatel.com/politics/04791-rizhskij-balzam-dlya-ukrainyi-ili-treschinyi-vostochnogo-partnerstva.htm> 16. Romaniuk N. “Skhidne partnerstvo” yak instrument posylennia intehratsiinykh protsesiv u Yevropi [Elektronnyi resurs] / Nataliia Romaniuk. – Rezhym dostupu: [file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21%20\(1\).pdf](file:///D:/BACKUP/Downloads/UPmcp_2013_2_21%20(1).pdf) 17. Sydoruk T. Polityka susidstva Yevropeiskoho Soiuzu u Skhidnii Yevropi: model intehratsii bez chlenstva: monohrafiia / Tetiana Sydoruk. – Lviv : PAIS, 2012. – 444 s. 18. Skhidne partnerstvo mozhe poshyrytysta na haluzi bezpeky i oborony [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://golosukraine.com/publication/politika/svit/23981-shidne-partnerstvo-mozhe-poshiritsya-na-galuzi-be> 19. Tendentsii rozvytku vnutrishnoi i zovnishnoi polityky YeS: vyklyky, ryzyky ta nebezpeka dlia Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://bintel.com.ua/uk/article/ForeignPolicyEU/> 20. Chekalenko L. Chy ie prohrama Skhidnoho partnerstva novoiu modelliu bezpeky? [Elektronnyi resurs] / Liudmyla Chekalenko. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/journal/4723/>